

CROSSYART

Eindverslag 07-2025

Udo Prinsen
studie grafische partituren

Muziek en beeld zijn voor mij onlosmakelijk aan elkaar verbonden. Binnen de rijke wereld van muziekvisualisatie fascineert de grafische partituur mij mateloos. De visuele taal van een partituur samen met een uitvoering van live musici, zet alle externe én interne zintuigen zoals herinnering en intuïtie in werking. Ik vraag mij af, of ik zonder ervaring in de muziek ook kan componeren. Een grafische partituur biedt mij de mogelijkheid om dat verlangen te volgen, een ingang om als beeldmaker ook muzikaal de diepte in te gaan.

David Young; segment uit *Val Camonica: animali*. Voor solo viool.
[bron: Notations 21]

De studie bij CrossYart was een stap in het onbekende, een nieuw netwerk. De gesprekken, coaching en salons waren telkens inspirerend en leerzaam. Vooraf wist ik welke periode ik beschikbaar had om vrij te maken voor mijn studie en ik heb die periode ook echt volop gebruikt om te lezen, te kijken, luisteren en vooral is gebleken te verzamelen. Er is sinds de jaren 1950 veel ontstaan, gemaakt en gegroeid op het gebied van de grafische partituur, het is een beweging binnen de kunst geworden. Ik wilde ontdekken welke vorm bij mij past.

De studie is voor mij ook een reflectie geweest op hoe ik graag werk. Ik heb herontdekt en bevestigd, dat ik graag snel aan de slag ga met een bepaalde thematiek en leer al doende. Als het werk er dan is mag publiek zelf een interpretatie maken van wat ze zien en beleven. Ik vind het leuk om dan over mijn werk te praten, het proces te delen en wat context te geven, maar het uitleggen daar begin ik liever niet aan. De kijker mag het zelf interpreteren.

Toch ben ik tijdens het maakproces wel bezig met de beleving van mijn publiek. Via animatie, vorm, verhaal, montage, belichting, geluid, muziek, enscenering en dramaturgie kan ik de kijkrichting en het gevoel sturen. Ervaringen en voorkeuren die het publiek al heeft neemt ze mee in context, verwachting en hopelijk een verrassing. Je kunt echter niet alles sturen en dat hoeft ook niet.

Grafische partituren, wat wil ik ermee?

Om tot een antwoord te komen op die vraag ben ik eerst in mijn eigen verleden gedoken. Wat waren mijn visuele voorkeuren in kindertijd, welk pad heb ik gevolgd naar makerschap en hoe is mijn visie op ambacht en kunst ontwikkeld. Was er bijvoorbeeld een moment waarop ik echt gegrepen werd door iets op zo'n manier dat ik er echt wel iets mee moest, een openbaring. Dat was er en die had te maken met animatie. Op een druk feest zag ik ergens op een klein scherm bewegend beeld dat me fascineerde, ik bleef er naar kijken terwijl de wereld om me heen in slow motion doorbewoog. Pas veel later heb ik uitgevonden van wie dat was, namelijk Bruce Bickford in opdracht van Frank Zappa.

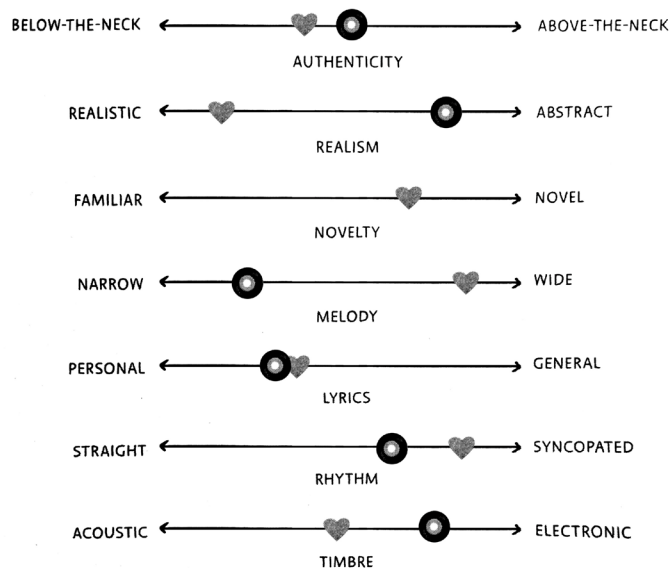
Bruce Bickford, still uit de documentaire *Monster Roads*.

Nog weer jaren later was ik het animatieproces even moe en zocht naar inspiratie in de wetenschap en fotografie via een residency aan boord van een wetenschappelijke expeditie naar Spitsbergen. Dit leidde tot een voorstelling waarin de fotos tot animaties verwerkt werden.

Cirkeltje rond. Animatie is daarna echt een vertrekpunt geworden. Ik denk in beweging, monteer films in opeenvolgende frames en vooral ook in personages en verhalen.

John Cage, Frank Zappa & Susan Rogers

In de research naar grafische partituren kwam ik in eerste instantie het verhalende aspect niet veel tegen. Minimalisme en abstractie voert de boventoon en raakt bij mij niet de juiste snaar. John Cage is daar voor mij een voorbeeld van. Waar ik vroeger weinig interesse had om me in zijn wereld te verdiepen, ben ik er door de studiemogelijkheid aan toegekomen om me wat te verdiepen in de man en zijn werk. Ondanks dat ik nu meer begrip en respect heb voor zijn werkwijze, word ik nog steeds niet erg gegrepen door zijn composities. Enkele voorbeelden spreken me aan. Wanneer de componist bijvoorbeeld een ruimtelijke compositie opzet als in *Water Walk* en een aantal fysieke handelingen binnen een vast aantal minuten moet uitvoeren, wordt het voor mij spannend. Alleen minder wat betreft muziek maar meer op de vraag of hij het gaat halen. Frank Zappa heeft ook een vergelijkbare ruimtelijke compositie gemaakt toen hij nog heel jong was, hij bespeelde een fiets als slagwerk. Zappa's latere werk is rijk aan melodie, improvisatie en humor, elementen die me blijven aanspreken. Ook raakte ik destijds al geïnteresseerd in de manier waarop Zappa d.m.v. handgebaren zijn orkest aanstuurt, een fysieke, grafische manier om klank en ritme tot stand te brengen. De vergelijking tussen de twee componisten is ook ontstaan n.a.v. het boek *This is what it sounds like* door Susan Rogers. Zij neemt ons mee in technieken waarmee je je eigen voorkeuren in muziek kunt ontdekken en ontwikkelen. Een waardevolle tool die mij ook helpt snel voorkeuren te ontdekken m.b.t. de diverse ontwerpen van grafische partituren. Hieronder een voorbeeld van de verschillende schuiven die je kunt inzetten om je voorkeuren te bepalen voor verschillende vormen van gevoel.

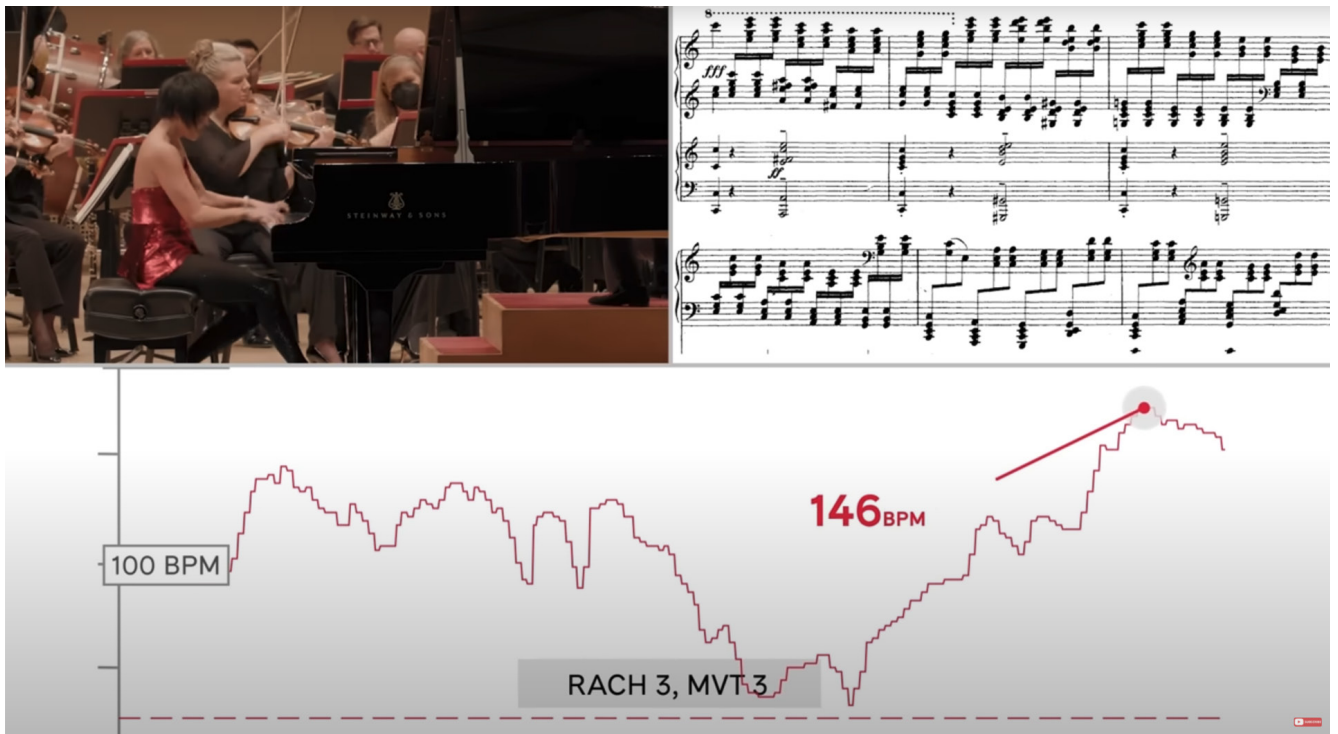

Listener profile door Susan Rogers uit *This is What it Sounds Like* (originele versie)

Zoeken & ontdekken

De grafische partituur kan bij mij ook vaak op onbegrip rekenen. Hoe kan iemand een rijtje abstracte krabbels of lijnen verwerken tot een klankspectrum. Ze doen maar wat, is dan het gevoel dat ik erbij krijg. Toch wilde ik graag die wereld in duiken om te ontdekken hoe ik het me eigen kan maken. Hoe kan het voor mij in een dynamische vorm, een animatie, wel werken. Dankzij de studie heb ik me goed kunnen verdiepen in de grafische partituur en ontdekken hoe rijk die wereld is geworden. En ook hoe er een verwachtingspatroon is ontstaan, bij 'grafische partituur' denkt zowel een musicus als een publiek inmiddels aan een abstracte vorm. Een partituur Illustratief vormgeven komt dan juist weer als een verrassing.

In alle boeken, partituren, films en podcasts die ik heb bestudeerd kwam één element een paar keer voor. Synchroniciteit. Met name één voorbeeld raakte me. De hartslag van een pianiste, een dirigent, enkele solisten en enkele mensen in het publiek werd gemeten tijdens de uitvoering van een aantal muziekstukken. Op sommige momenten is iedereen op praktisch dezelfde beat, een synchrone ervaring.

Tracking Yuja Wang's Heartbeats During Her Rachmaninoff Marathon | Carnegie Hall

Youtube link: <https://www.youtube.com/watch?v=SuA9I770Db8>

Waar mensen nader tot elkaar komen, samen eenzelfde beleving ervaren gebeurt iets magisch. Dat gevoel wil ik graag teweeg brengen via een grafische partituur. Het is een ambitieus idee, maar net als bij de lineaire film wil ik een poging doen om mensen in een gelijke flow te krijgen. Om dit uit te voeren organiseerde ik een test case.

Experiment 20 maart, voorbereiding.

De ontdekking van de *Chansonnier de Zeghere van Male*, een groot werk opgetekend in 1542 zette een bepaalde gedachte in beweging. Dit werk heeft zowel vroege muzieknotatie als een heel arsenaal aan illustraties die ons in principe niets vertellen over de muziek maar toch van invloed zijn op de beleving er van.

segment uit de *Chansonnier de Zeghere van Male*

link: https://fr.wikipedia.org/wiki/Chansonnier_de_Zeghere

Waar mensen nader tot elkaar komen, samen eenzelfde beleving ervaren gebeurt iets magisch. Dat gevoel wil ik graag teweeg brengen via een grafische partituur. Het is een ambitieus idee, maar net als bij de lineaire film wil ik een poging doen om mensen in een gelijke flow te krijgen. Om dit uit te voeren organiseerde ik een test case.

In een bijeenkomst in mijn studio, deelde ik informatie over mijn studieroute tot dan toe met de CrossYart studiegenoten. Uit al het gelezen en besproken materiaal blijf ik de synchroniteit fascinerend vinden en vroeg ik mij af of ik door middel van beeld een musicus kan aansturen, zo dat het publiek ervaart wat ik voor ogen heb. Ik koos voor een klarinet als basis, omdat dat dicht bij mijn eigen achtergrond ligt. In mijn kindertijd wilde ik klarinet spelen, dat is er niet van gekomen, maar het klankspectrum gebruik ik nog altijd heel graag voor persoonlijke uitingen via film. Steven Kamperman is componist en klarinettist en was beschikbaar om dit met mij uit te voeren.

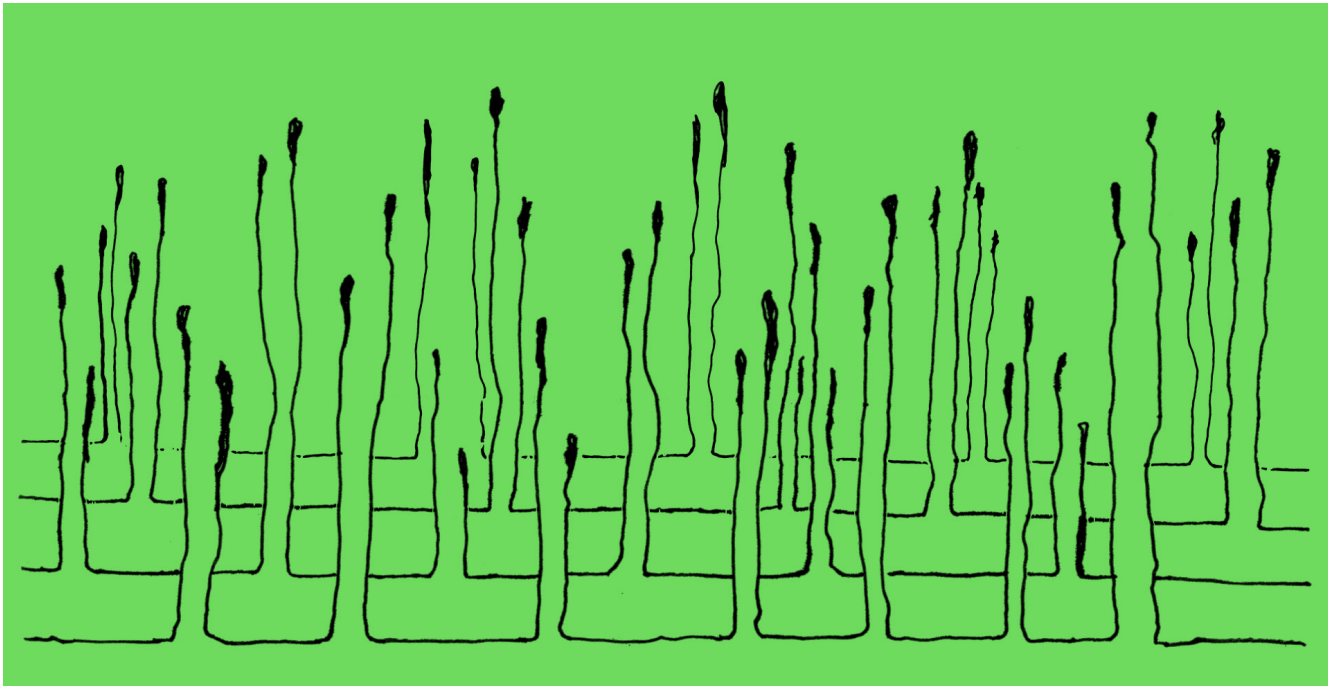
Uitvoering experiment

Mijn eerste schets compositie is opgetekend als een driedelig stuk getiteld *Levensloop*.

Ter introductie zien we een abstract beeld waarin je een groeiend graanveld kan waarnemen. Vervolgens komen we in deel 1 en staat de titel 'Geboorte en groei' op het scherm. Illustraties van een baby die opgroeit naar een jongen die in de klas steeds moeilijkere wiskunde te zien krijgt. Van een cirkelformule komen we in een bal terecht, een bal die weg stuitert en uiteindelijk door meisjes handen wordt gevangen. Jongens handen komen de bal opeisen, ze raken elkaar aan bij overdracht van de bal.

Het publiek zag deze videobeelden niet en ook niet wat ik bij de beelden op tafel plaatste. De mensen luisterden alleen naar de geïmproviseerde vertolking van de videobeelden naar de muziek. Tussen de delen door vroeg ik hen notities te maken. Na het derde deel zijn we deze gaan vergelijken om te kijken of er overeenkomsten in de beleving te vinden zijn en een vorm van synchroniciteit te ontdekken is.

Deel 1 is getekend in een hele ruwe wasco stijl, alsof een kind het getekend heeft. Bij het afspelen van de film voor de muzikant legde ik kleurkrijtjes en kindersetje waterverf neer.

In dit segment voer ik een aantal groeiende abstracte elementen op vertrekkend vanuit een aantal lijnen die een verwijzing zijn naar notenbalken. Vervolgens werk ik illustratief van tekeningen van een baby, naar kind en naar schoolse situaties zoals het werken met rekensommen, die later overgaan in wiskunde. Visueel maak je een reis van kind naar middelbare school naar jong volwassen.

noot: de omschrijving is samenvattend. Voor een compleet beeld is via de organisatie CrossYart een link naar de films op te vragen.

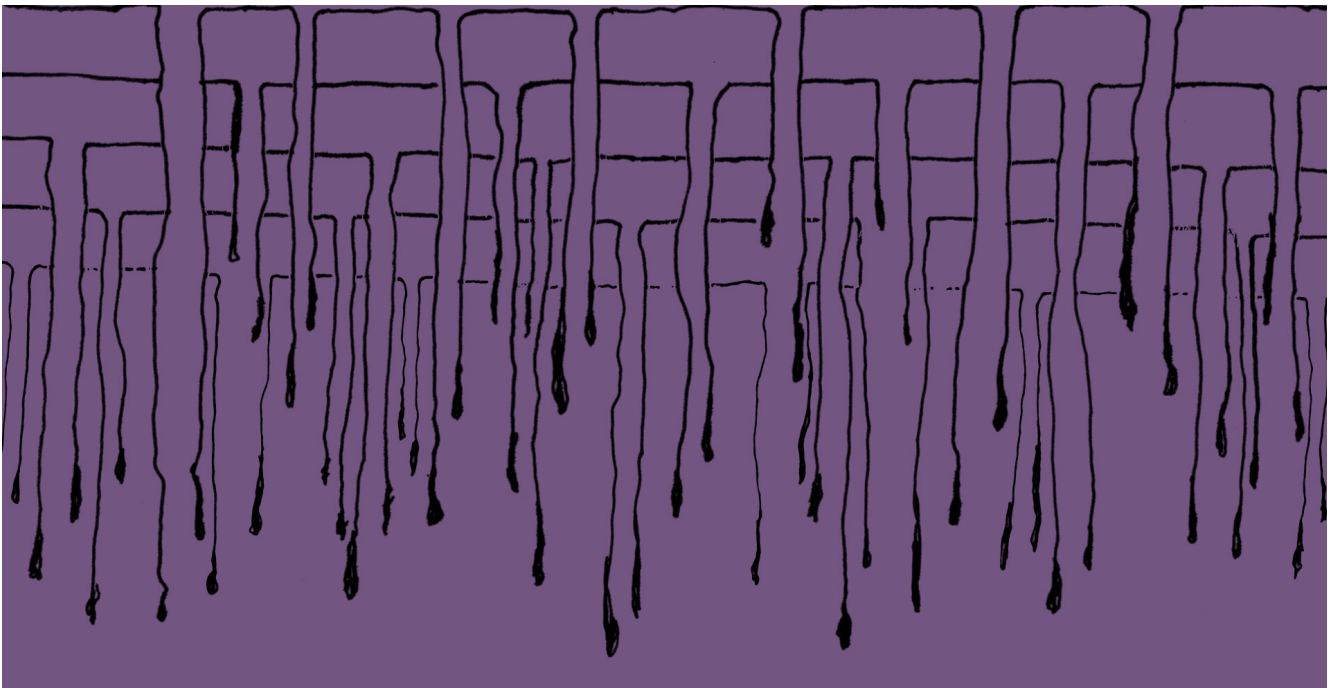
In deel 2 introduceren we na de titel 'Mid-Life' een man, met een nette ruitjes jas. Om hem heen verschijnen 3 belangrijke zaken: vrouw, kinderen en een huis, een dak boven je hoofd.

Daarnaast introduceer ik in een cirkel om hem heen verschijnen luxegoederen, wensen die de meeste mensen hebben in het leven: vrienden, vakantie, mooie auto, tweede huis. De tekeningen cirkelen om de man heen en zijn redelijk gedetailleerd met een pen; een ballpoint fine liner gemaakt. Bij het afspelen van de film legde ik een pen en sticky notes neer, relieken van een werkend leven.

noot: de omschrijving is samenvattend. Voor een compleet beeld is via de organisatie CrossYart een link naar de films op te vragen.

In deel 3 verschijnt de titel "Ouderdom". Vervolgens wordt de man, getoond in medium close up, in een aantal stappen steeds ouder.

In de overige beelden tussen deze twee illustraties hierboven laat ik via een close up van de ogen zien dat hij moe is en zijn ogen sluit. Het groeibeeld van het begint komt terug, maar wordt ondersteboven vertoond. Waardoor het is alsof het regent en wortels de grond in gaan. De tekeningen zijn rafelig opgemaakt met een wat opgedroogde pen en stift. De film eindig ik met het abstracte notenschrift dat aan het begin ook te zien was, maar nu 180 graden gedraaid wordt. Daardoor krijgt de lijn een neerwaartse, smeltende beweging waardoor ook het groeiende opwaartse gevoel een neerwaartse ervaring wordt. Bij het afspelen van de film legde ik een kroontjespen en inkt neer als verwijzing naar een oude manier van schrift en tekenwerk.

noot: de omschrijving is samenvattend. Voor een compleet beeld is via de organisatie CrossYart een link naar de films op te vragen.

Hieronder een uiteenzetting van de notities uit het publiek, gecategoriseerd op basis van opmerkingen die wat bij elkaar passen.

Notities deel 1 (geboorte)

- > ontwaken, speels, vrolijk, zacht, jazz, zonsopgang, chaos, verkennend, dansen, samen de weg vinden, rust
- > dieren, muis, pinguïns, vogels
- > versnelling-stijgende lijnen, trap, verloop van een dag, oscillerend, later alle kanten opvliegend, afscheid, zwaaien

Notities deel 2 (mid-life)

- > Ollie B Bommel, trots, statig, structuur, rustig, fabriek, vriendelijk, geen ruimte voor voelen, mannelijk.
- > wandeling, slangendans, slootje springen, sprong/vlucht, karavaan, marionetten, op gang komen, goed in je lijf zitten, snelheid,
- > blauw, blauw,

Notities deel 3 (ouderdom)

- > de zee, eb/vloed, golfjes, bladerdek, boomtoppen wuivend in de zon, ik droomde weg en dan niets meer, opgaan in het geluid.
- > beer, dieren & mensen die elkaar willen benaderen, blauw.
- > ondergaande zon, donker maar niet angstig, geruststellend als een bos, slapen, nacht, kouder, koel, winterdag/nacht, somber, mist, rustgevend, verdwijnen in de mist, van wortels naar boven en weer terug naar de grond.

Conclusie van het experiment

Echte synchroniciteit orkestreren, zelfs in een klein publiek is een grote opgave. Ik vroeg me af, kan ik componeren door middel van grafische muzieknotatie. Via die vraag kwam ik op een wens om met zo'n grafische partituur het publiek richting eenzelfde ervaring te sturen. Mijn experiment was eenvoudig van opzet en stuurde ik meer richting een illustratieve vorm om communicatie naar een musicus te waarborgen. Dit als idee om uiteindelijk mijn publiek te vragen naar hun individuele beleving en die te toesten op overeenkomsten. Geen enkele van de bevroegden uit het publiek had door dat mijn stuk over het thema levensloop ging, maar toch was ik niet ontevreden. Uit de notities blijken toch overeenkomsten voor wat betreft het gevoel van het de compositie. Geboorte werd door bijna iedereen als vrolijk, opbouwend en verkennend ervaren, gevoelens die overeenkomen met jong zijn, opgroeien en ontdekken. Mid-Life werd ervaren als een fabrieksmatige dag, de molen van het werkende leven en voornamelijk mannelijk. Dat zit ook in de goede richting kwa gevoel, want het betrof de beelden van een man die alles in zijn leven aan het opbouwen is en probeert de onderhouden. Ouderdom werd ervaren als koud, mistig en zonsondergang, eveneens gevoelens die horen bij de laatste fase van je leven waarin alles langzamer gaat en uiteindelijk in nevelen gehuld.

Van het resultaat word ik dan toch blij want het is iets om op voort te bouwen. Een grafische compositie is een visueel instrument om een thema te ontdekken en gevoelens die bij die thematiek horen over te brengen via de muzikant. Ik vind het een interessant idee om het drieluik dat hier nu ligt verder uit te werken tot een muziekstuk of zelfs een hele voorstelling met visuals.

Bronnenlijst

Boeken

Absolutely On Music, Haruki Murakami, Random House, ISBN 9780804173728

Dvorak to Duke Ellington, Maurice Perres, Oxford University Press ISBN 9780195374476

How Music Works, David Byrne, Canon Gate, ISBN 9780857862525

I die each time I hear the sound, Mike Doughty, Hachette Books, ISBN 9780306818776

Muzikale poëtica in de vorm van zes lessen, Igor Stravinsky, Uitgeverij Nieuwezijds ISBN 9789057123320

Notations 21, Theresa Sauer, Michael Perry, ISBN 9780979554643

Silence, John Cage, Marion Boyars Publishers Ltd, ISBN 9780714510439

Sleutelmomenten, biografie van Joost Swarte, Ward Wijndelts, DasMag, ISBN: 9789493320901

This is what it sounds like, Susan Rogers & Ogi Ogas, Random House, ISBN 9781473585508

De lijst 'gevonden literatuur, maar nog niet gelezen is langer'.

Die lijst deel ik via een folder die bij CrossYart kunt opvragen.

Artikelen

A Brief History of Graphic Scores, David Hall (Website)

Morton Feldman, diversen, JSTOR - beschikbaar via CrossYart

Morton Feldman in Interview 1966, Alan Beckett, JSTOR - beschikbaar via CrossYart

On Brian Eno, Noah William's Blog (Website)

Interview met altviolist en componists Oene van Geel (niet gepubliceerd)

Een uitvoerig overzicht van beschikbare artikelen, video's en boeken is beschikbaar via de organisatie CrossYart. Vraagt u bij de organisatie om inzage.